

Секція:
**ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ЦІННІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК
УКРАЇНСЬКОЇ ТА СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ**

Іван ЗУЛЯК

*Доктор історичних наук, професор,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
zulyak@tnpu.edu.ua*

Андрій КЛІШ

*Доктор історичних наук, професор,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Klish_Andriy@ukr.net*

Оксана ЯТИЩУК

*Кандидат історичних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
03oxana05@ukr.net*

**ТЕРНОПІЛЬСЬКА ДЕРЖАВНА ГІМНАЗІЯ ІМ. М. КОПЕРНИКА
(1920–1930-ті рр.): ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ, НАВЧАЛЬНО-
ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС ТА КАДРОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ**

У міжвоєнний період Тернопіль був важливим адміністративним та культурно-освітнім центром Галичини. Серед розгалуженої мережі навчальних закладів особливе місце посідала III Державна гімназія імені Миколая Коперника. Аналіз щорічних звітів за 1925–1939 роки дозволяє детально реконструювати історію цієї школи, яка стала справжньою кузницею кадрів для вищих технічних та природничих навчальних закладів.

Історія гімназії є тяглою: вона була відкрита 1 вересня 1859 року як державна реальна школа. У 1896 році її реорганізували у вищу реальну школу, а у вересні 1901 року вона переїхала у новозбудовану двоповерхову будівлю на вул. Коперника, 14 [6, с. 3].

Після Першої світової війни, у 1920/21 навчальному році, заклад отримав статус гімназії математично-природничого типу [4, с. 3]. Це було стратегічне

рішення, оскільки в цей час Польська держава відчувала гостру потребу в кадрах з технічною освітою. На відміну від класичних гімназій, тут замість давньогрецької мови викладалися сучасні іноземні мови (французька, німецька) та посилений курс точних наук.

Після відновлення польської державності освітня політика влади Другої Речі Посполитої була спрямована на уніфікацію та реорганізацію системи середньої освіти. У цьому контексті впродовж 1920–1925 рр. Тернопільську державну гімназію ім. М. Коперника було трансформовано у навчальний заклад математично-природничого типу, що відповідало загальнодержавним тенденціям модернізації шкільництва та посиленню уваги до природничо-технічної підготовки учнів. Завершення процесу реорганізації засвідчило проведення у 1924 р. останнього випускного іспиту за програмою реальної школи.

Організаційна структура закладу в середині 1920-х рр. демонструвала його вагоме місце в освітньому просторі воєводства. Зокрема, у 1926 р. у гімназії діяло вісім класів, об'єднаних у 13 навчальних відділів, де навчалося 469 учнів чоловічої статі та лише 3 учениці [10, s. 171]. Така гендерна диспропорція відображала специфіку функціонування державних чоловічих гімназій у міжвоєнній Польщі, де жіноча освіта здебільшого концентрувалася в окремих жіночих або коєдукаційних закладах.

Важливим етапом у розвитку навчального закладу стала освітня реформа 1930-х рр., пов'язана із впровадженням так званої «реформи Єнджеєвича». Відповідно до розпорядження міністра віросповідань і публічної освіти Войцеха Свентославського від 23 лютого 1937 р. «III Державну гімназію ім. Миколая Коперника в Тернополі» було реорганізовано у «III Державний ліцей і гімназію ім. Миколая Коперника в Тернополі» [1, s. 264]. Відтоді заклад функціонував як державна загальноосвітня середня школа, що складалася з чотирирічної гімназії та дворічного ліцею. Навчальний заклад зберігав чоловічий характер, а ліцейний відділ здійснював підготовку за математично-фізичним профілем, що відповідало потребам формування кваліфікованих кадрів для технічних і природничих спеціальностей.

Приміщення гімназії було одним із найкращих у місті, проте тривалий час (до 1932 року) заклад був змушений ділити будівлю з приватною жіночою учительською семінарією, що займала значну частину першого поверху. Лише після звільнення цих площ гімназія змогла розгорнути повноцінну роботу сучасних лабораторій. У 1930–1934 роках будівля пройшла через серію капітальних ремонтів: було модернізовано фасад, оновлено інтер'єри, проведено електрику та водопровід. Станом на 1933/34 рік гімназія

розпоряджалася 35 кабінетами, серед яких були спеціалізовані зали для фізики, хімії, біології, рисунку та майстерні [8, s. 8].

Освітня програма була орієнтована на формування критичного мислення та практичних навичок. Учні вивчали польську мову та літературу, історію, географію, математику, фізику, хімію та природознавство. Важливою особливістю було вивчення латинської мови, яка в математично-природничих гімназіях часто залишалася обов'язковою для полегшення розуміння наукової термінології [2, s. 7].

Заклад мав потужний книжковий фонд, що поділявся на вчительську бібліотеку (понад 1000 томів) та учнівську, яка була розділена за мовними секціями: польська (1249 томів), німецька (762 томи), французька (573 томи). Окремо функціонували спеціалізовані бібліотеки при кабінетах фізики та природознавства [7, s. 8].

Гімназія пишалася своїми колекціями. Біологічний кабінет налічував сотні препаратів, гербаріїв та скелетів (зокрема, у 1930/31 рр. було придбано 4 мікроскопи та скелет людини) [5, s. 11]. Фізична лабораторія була оснащена для самостійних учнівських дослідів [7, s. 8].

Виховна робота базувалася на ідеї учнівського самоврядування. У грудні 1931 року було створено «Шкільну гміну імені Ст. Сташиця». Гміна об'єднувала всі гуртки, касу взаємодопомоги («Bratnia Pomoc») та шкільну кооперативу, яка мала власну крамницю з прибутком понад 600 злотих на рік [6, s. 22].

Активну роль відігравали наукові гуртки, зокрема математично-фізичний: учні готували реферати про теорію чисел, життя Галілея, радіотехніку та навіть «Challenge» (авіаційні змагання) та біологічний: займалися охороною природи та інвентаризацією рідкісних рослин околиць Тернополя (наприклад, бобрівника трилистого біля р. Серет) [8, s. 18].

Високий рівень освітніх послуг був би неможливим без фахового педагогічного колективу. Протягом 1920–1930-х років гімназію очолювали досвідчені педагоги: Юзеф Тройнар (до 1927 р.) – багаторічний директор, який забезпечив стабільність закладу в перші повоєнні роки [4, s. 4]; Тадеуш Лещинський (з 1927 р.) – за його керівництва відбулася масштабна модернізація закладу, розбудова лабораторій та активізація учнівського самоврядування [9, s. 31, 32].

Серед провідних викладачів варто виділити: Анджей Клімек (природознавство) – організатор кабінету природознавства та ініціатор шкільної ощадної каси [3, s. 3]; Йоахім Гіршберг (математика) – заступник директора, опікун математичних збірок; Йозеф Хома (фізика) – керівник

фізичної лабораторії, опікун радіо гуртка [2, s. 5]; Ян Бауер (історія, географія) – опікун читальні та активний дослідник рідного краю [5, s. 3].

Більшість викладачів мали наукові ступені (доктори філософії чи теології) та постійно підвищували кваліфікацію на курсах у Львові та Варшаві. Школа також була базою для педагогічної практики молодих кандидатів у вчителі [6, s. 7].

Заклад приділяв значну увагу фізичному здоров'ю учнів. У гімназії працював штатний лікар (д-р Еміль Лев, д-р Густав Ратхаус) та стоматолог. Щорічно проводилися детальні медичні огляди, результати яких фіксувалися в таблицях: контролювався стан зору, вага, рівень харчування (наприклад, у 1933/34 р. 102 учні мали статус «недостатньо нагодованих») [6, s. 30].

Таким чином, Тернопільська гімназія ім. М. Коперника у 1920–1930-х роках була взірцевим державним закладом. Поєднуючи суворий академічний підхід з інноваційними методами виховання (самоврядування, проектна робота в лабораторіях, краєзнавство), вона готувала свідому та освічену молодь. Поєднання потужної матеріальної бази, фахового кадрового складу та активного громадського життя зробило гімназію ключовим інтелектуальним осередком Тернопільського воєводства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Państwowe licea i gimnazja w Okręgu Szkolnym Lwowskim. *Dziennik Urzędowy Kuratorjum Okręgu Szkolnego Lwowskiego*. 1938. Nr 6. S. 264.
2. Sprawozdanie Dyrekcji III. Państwowego Gimnazjum im. Mikołaja Kopernika w Tarnopolu za rok szkolny 1925/26. Tarnopol, 1926.
3. Sprawozdanie Dyrekcji III. Państwowego Gimnazjum im. Mikołaja Kopernika w Tarnopolu za rok szkolny 1926/27. Tarnopol, 1927.
4. Sprawozdanie Dyrekcji III. Państwowego Gimnazjum im. Mikołaja Kopernika w Tarnopolu za rok szkolny 1927/28. Tarnopol, 1928.
5. Sprawozdanie Dyrekcji III. Państwowego Gimnazjum im. Mikołaja Kopernika w Tarnopolu za rok szkolny 1930/31. Tarnopol, 1931.
6. Sprawozdanie Dyrekcji III. Państwowego Gimnazjum im. Mikołaja Kopernika w Tarnopolu za rok szkolny 1931/32. Tarnopol, 1932.
7. Sprawozdanie Dyrekcji III. Państwowego Gimnazjum im. Mikołaja Kopernika w Tarnopolu za rok szkolny 1932/33. Tarnopol, 1933.
8. Sprawozdanie Dyrekcji III. Państwowego Gimnazjum im. Mikołaja Kopernika w Tarnopolu za rok szkolny 1933/34. Tarnopol, 1934.
9. Sprawozdanie Dyrekcji III. Państwowego Liceum i Gimnazjum im. Mikołaja Kopernika w Tarnopolu za rok szkolny 1934/35 - 1938/39. Tarnopol, 1939.
10. Zagórowski Z. Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminarjów nauczycielskich oraz wykaz zakładów naukowych i władz szkolnych. *Rocznik II*. Warszawa-Lwów: Książnica-Atlas, 1926.